

Val., CastPna., Lluçena, Orpesa, Benassal i Cinctores: en aquests llocs sembla tractar-se, si no pertot, a la major part, de l'operació d'aixafar o trepitjar el raïm.

J. G. M. ja em cridava l'atenció el 1935 sobre la *a* d'aquest mot en l'ús valencià; el 1955 em descrivia el «*trapig*» anotat a Carlet com l'acció de trepitjar el raïm, i em donava el senyalament a Carlet dels «bons *trapitjadors*»; el 1957 confirmava que 'trepitjar el raïm' es diu pertot *trapitjar*, amb l'única excepció de la Font de la Figuera (l'última població valenciana cap al SO., arran de la Manxa), on diuen *pizár*. Almenys cap al Nord, també es diu d'altres calcigaments: en la revista de Morella (*Vallivana*, febrer 1962, p. 3) llegeixo «encara que tingue que *trapixà* neu a man-ta ---»; això es deu haver de pronunciar *trapičá* amb *č* (tal com en StVicentF), en tot cas no serà *ž* ni *ǰ* sonora, com sigui que aquest últim so no existeix en aquella comarca (on pronuncien *męže* per 'metge', *feže*, *biáz* etc.); cert que en canvi ho tenim amb *-j-* en el poema del Maestrat de GaGirona, però tanmateix *trap-*: «los rengs --- corrent a la carrera, / --- / morts i arreus *trapijen* com blat batut en era / ---» (*Seidia*, 61).

Quant al cat. occid. el mot és encara avui *calcigar* a la major part del domini (o els seus succedanis *pal-trigar*, *palcigar*). Segons *AlcM* és encara *trapiğá* a Tortosa, Calaceit i Gandesa; restaria amb *e* només a Falset, arran del cat. or., i la vall de Barravés, i encara això és tret d'una anotació de Griera (*BDC* vi, 36), que, com és sabut, no mirava prim: el que jo he sentit en aquella zona és en general *calcigar*. De l'alt Pallars tinc nota de *trapijan* amb *a* en el Capbreu de Castellarnau, a. 1759 (p. 97).² De tota manera no hi ha dubte que el mot *trepitjar* del català central avui està guanyant terreny. Tinc una dada solta de *tripiğá* a Tor, entre Andorra i Pallars, i ho diuen fins i tot alguns aranesos: *trapičá* a Vilamòs (1930), *trepigá* a Canejan (1925), però en aquests pobles mateixos preferien *kajšigá*, el mot autòcton, o bé *pajšezá* (Gessa) en el sentit més fort o violent.

El mot mossàrab *trapič* es mantingué més viu i més conegut en el Sud d'Espanya i ha restat vigorós fins avui en totes aqueixes Noves Andaluses que són les repúbliques hispano-americanes: d'aquí el cast. i port. *trapiche*. En castellà n'hi ha notícies des de 1535, en els clàssics de més renom, moltes al llarg dels 100 anys següents, referents a Espanya i en particular a les terres andaluses: foren proverbials llavors els *trapiches* de les costes andaluses; de primer es repeteix bastant l'aplicació al molí d'oli, després queden com a cosa més coneguda els de la canyamel: «en cañas quantas refinan / los *trapiches* de Motril» (Góngora).

La cosa va rebrotar, amb el caràcter més general, tot al llarg de l'Amèrica del Centre i del Sud: dels *trapi-ches* sucres n'hi ha notícies de sobres, antigues o més recents, a Cuba, Amèrica Central, Venezuela, Colòmbia, Perú, Bolívia, el Tucumán i el Plata; al Brasil se'n parla ja en el S. xvi i com a cosa ja vella, el 1715, en qualitat de part central dels «engenhos de açúcar»,

tant de les terres costeres com de l'Amazònia.³ D'altra banda a Xile i a l'occident de l'Argentina es tracta d'una espècie de molí per polvoritzar metalls i per separar la plata i l'or de llurs impureses, segons cròniques dels Ss. xvii i xviii, tant a l'un com a l'altre país (cf. supra la nota referent a les fargues de Castellarnau).

Que en portuguès les notícies que em foren accessibles semblessin referents només al Brasil⁴ no em sembla ara vàlid com a indicatiu que la paraula no hi arribés des de Portugal, essent així que en tots tres dominis lingüístics hispano-europeus ha decaïgut o s'ha abandonat en els últims segles l'explotació industrial de la canyamel; és versemblant que d'una forma no mossàrab del mateix nom vinguin els noms de lloc, *Trepezo*, *Trepezo* del Nord de Portugal.⁵

Documento tot això i ho detallo més en l'article TRAPICHE del *DCEC/DECH*. També en castellà se'n formà un verb, si bé no en el sentit del nostre: cubà *trapichar* «comerciar en pequeño» [1835], *trapichear* 'afanyar-se hàbilment', 'afanyar-se la vida treballotejant', usats espt. per l'andalús Juan Valera i altres autors del Sud, de l'Oest i d'Amèrica.

Fora de la nostra Península, a la Romània europea, el mot només reapareix a Itàlia, on *trappitu* és viu només, o especialment, en el S.: com a nom del molí de sucre a Sicília, on el Du C. ja n'addueix una cita medieval en la forma *trappitum* (sembla ser la mateixa que Barceló i Labarta daten de 1348); també a Calàbria *trappitu* és «frantoio di olives»;⁶ també Apúlia *trappitu*, Nàpols i Alatri *trappito* (*REW*, 8862). És ben insegur que aquesta *í* tingui la mateixa causa que la *í* del mossàrab, car en tota aquesta zona italiana (almenys si hi ha -u final en el mot) la *í* pot ser el reflex normal d'una *Ī* llatina, igual que d'una *ī* (M-Lübke, *Rom. Gramm.* i, § 81). I el fet és que més cap al Nord, a Itàlia, es troba *trappeto*: allà, però, en el sentit de 'premsa' (o 'trull') i també 'cup del trull': *AIS* mapa 1349; Jaber, *VRom.* iv, 138, i allí bibliografia.

Pel que fa a aquest (a part de la -pp-, obscura, però detall menor) l'etimologia és clara: el ll. TRAPĒTUS que en diverses variants apareix sovint des dels clàssics més antics com a nom del trull d'oli: en Cató, Virgili (*Georg.* ii, 519) i Plini (crec també Servi); hi ha variants *trapetum* i, en plural, *trapetes*: aquesta en Varró (*De l. lat.* v, 138) i Cató, aquella en Columella, Ulpia i inscripcions, crec que en tots ells (cf., però, més definicions en el *CGL* vii, 363) es refereix al trull d'oli, com també en St. Isidor: «*trapetum*: mola olivarum». Però Marcial (vii, 28.3) alludeix a les premses de vi (*trapetis*) de la vella Tartèsside (Caro Baroja, *Los Pueblos de España*, 254, n. 5); i amb això, ja arribaríem al *trapičar* i *trapičjadors* valencians.

En l'it. *trappeto*, -ppitu, i en la forma morisca *trapi-ta*, la filiació fonètica des del llatí es presenta evident. Quant al *trapič* mossàrab la -i- no ens pot preocupar, ja que es justificaria sola per la pronúncia tardana de la *η* grega com a *í*, que ja era un fet consumat en començar l'Imperi d'Orient: i recordem bé que els bizantins tingueren ocupat tot el SE. hispànic més de